

Mario Petrić

NEKE DRUŠTVENE USTANOVE KOD MUSLIMANA
ŽUPČE U SREDNJOJ BOSNI

Pod snažnim utjecajem društvenih i ekonomskih činilaca poslije drugog svjetskog rata dolazi do velikih promjena u načinu života cjelokupnog našeg društva. Te promjene osjećaju se i na selu i veće su ako postoje određeni uvjeti za njihov razvitak (blizina grada, industrijski centri i sl.). Potrebno je odmah istaći da su tim promjenama općenito više podložni materijalni oblici narodne tradicijske kulture, a tek njihovom izmjenom i preobražajem dolazi i do promjena u duhovnoj kulturi i u društvenim odnosima na selu. Dakako, intenzivnost tih promjena u narodnom životu nije tekla svuda podjednako u svakom seoskom naselju Bosne i Hercegovine. To nam potvrđuju etnološka istraživanja i iz drugih krajeva Jugoslavije.

Naša ispitivanja, koja smo obavljali u toku 1962. godine, bila su usmjerena na selo Župču u neposrednoj blizini rudarskog mjesta Breze (3 km) i nedaleko Sarajeva (27 km), naseljeno isključivo muslimanskim stanovništvom (osim jedne srpske porodice i jednog Albanca). Zemljoradnja je bila osnovna djelatnost stanovništva Župče, a od vremena kada su proradili rudnik Breza i željeznička pruga sve više je radnika u rudniku i na željeznici iz susjednih sela pa tako i iz Župče. Moglo bi se slobodno reći da u Župči nema kuće koja nekog svoga ne upošljava u rudniku ili na željeznici.

Za razliku od drugih narodnih grupa u Bosni i Hercegovini, Srba i Hrvata na primjer, o kojima postoji relativno obilnija etnografska građa, o bosanskohercegovačkim Muslimanima je malo pisano s etnografskog gledišta, a ono što je

objavljeno odnosi se više na gradsko a manje na seosko muslimansko stanovništvo. Stoga nam je do danas ostalo veoma malo zabilježeno etnografske građe o toj inače najbrojnijoj narodnoj skupini u Bosni i Hercegovini. Možda je tome razlog što se muslimansko stanovništvo iz vjerskih razloga prvenstveno i u etnološkom pogledu smatralo unificiranom etničkom grupom na čitavom teritoriju Bosne i Hercegovine.¹ U svakom slučaju ovih nekoliko činjenica koje se ovdje iznose neka budu prilog poznavanju nekih društvenih institucija kod Muslimana u Bosni, a dalja etnografska istraživanja muslimanskog stanovništva trebala bi "da utvrde i etničke razlike i osobenosti u pojedinim krajevima i grupama".²

O promjenama u narodnim običajima i vjerovanjima u Župči napisan je i objelodanjen jedan poseban rad,³ a fragmentarni i općeniti podaci mogu se naći u jednoj opširnijoj monografiji koja tretira život i narodne običaje u Visočkoj nahiji, u čijem se sastavu nalazila i Župča.⁴

Ovim radom bit će obuhvaćen samo jedan dio običajno-pravnih ustanova i oblika narodnog života i porijeklo današnjeg muslimanskog stanovništva Župče koje smo, kao što je već spomenuto, ispitali 1962. godine.

1. Stanovništvo Župče i njegovo porijeklo

Proučavanje narodne tradicije o porijeklu pojedinih muslimanskih rodova u Župči pokazuje da su preci današnjih rodova u Župči u većini slučajeva pojedinačni doseljenici iz bližih, susjednih sela, osim nekoliko iznimaka. Neki od starijih doseljeničkih rodova vode porijeklo iz daljih krajeva, npr. iz Unđurovine (Ugarske), Srbije i Afrike. Župča im je bila posljednja etapa u njihovom doseljeničkom kretanju. Inače, proučavanjem je utvrđeno da ovdje nema starijeg tzv. starosjedilačkog stanovništva nego su to mahom doseljenici iz 19. stoljeća, koji su kao čifčije pojedinačno

doseljavali na begovska imanja. To se prvenstveno odnosi na one rodove koji se smatraju starincima. Narodna tradicija o porijeklu pojedinih rodova očuvana je danas samo kod nekolicine starijih osoba, dok mladi slabo znaju o starini svojih porodica.

Da je Župča bila staro naselje svjedoči nam i jedna srednjovjekovna nekropola na kojoj se danas nalaze dva nadgrobna spomenika - stećka (jedan je odnesen u Brezu), a i staro muslimansko groblje koje odavna nije aktivno i u kome ima dosta starih nadgrobnih spomenika. Osim tih materijalnih izvora o postojanju naselja u tursko doba svjedoči i jedan izvorni podatak u sidžilu sarajevskog mule za 1565/66. godinu, gdje se spominje selo župča.⁵

Iz svega što je do sada rečeno vidi se da je župča staro naselje čije se stanovništvo u prošlosti mijenjalo, dok današnji njeni stanovnici predstavljaju doseljenike iz novijeg doba.

Do početka 20. stoljeća ovdje su B e g i ć i (danas 14 kuća) za koje porodična predaja kaže da su doselili u župču iz Tramošnika (općina Visoko) krajem prošloga vijeka. Poznato im je da ih osim u Tramošniku ima još u Sarajevu. Današnje prezime Begić dobili su po jednom svom pretku, a pravo prezime im je bilo Tulić i ono danas predstavlja neku vrstu nadimka, iako će i oni sami kazati da to nije nadimak nego "staro prezime familije". U svom radu "Visočka Nahija" prof. Mil. Filipović ih pogrešno navodi kao Beliće. Također se u tom radu spominju kao starinci "Bošnjaci" još i Hodžići-Pašići, Muratovići, Salčinovići, Opačine, Omerhodžići, Avdukići ili Jamakovići.⁶ Međutim, za vrijeme naših ispitivanja (1962.) uspjeli smo saznati da su M u r a t o v i ć i (41 kuća) porijeklom iz Vjesolića iznad Breze. Neke Muratoviće zbog velike razgranatosti i zbog bliže oznake nazivaju Sokolovići. Inače, nije im poznato vrijeme kada su doselili u župču iz Vjesolića. Za H o d ž i ć e - P a š i ć e (11 kuća) narodna tradicija kaže da su se davno doselili iz Ozarkovića, točnije iz-

među Ozarkovića i Arnautovića. Nekada su se zvali Pašići, ali su po jednom pretku hodži postali Hodžići, zadržavši i staro prezime. O p a č i n e (11 kuća) ne znaju odakle su porijeklom. Stariji stanovnici župče sjećaju se kada su Opačine imali samo jednu kuću, a to je bilo 1915. godine. Po tome bi se moglo pretpostaviti da su doselili u župču poslije austrougarske okupacije Bosne (1878.g.). Narodna predaja za S a l - č i n o v i ć e (12 kuća) kaže da su se doselili u župču iz Valjeva u Srbiji "kad je pala Undurovina" (Ugarska). O m e r - h o d ž i ć i (20 kuća) su doselili iz susjednog sela Izbo - da. Nisu se zvali Omerhodžić, nego im je staro prezime bilo Ahmić, poslije Ibrahimović, a tek onda su uzeli današnje pre - zime Omerhodžić. A v d u k i ć i i J a m a k o v i ć i (21 kuća) potječu iz istoga roda. Za dalje porijeklo ne zna - ju. Kažu da su u župči od starine. D i n a r i (12 kuća) su porijeklom iz Koritnika kod Breze. Ima ih još u Mahali iz - među župče i Breze. Doselili su se u župču za austrougarske okupacije Bosne (1878.g.). Č e h i ć i (8 kuća) su starinom iz Vjesolića u blizini sela Breze (ne mjesta!). Ne znaju ka - da su došli u župču. I m a m o v i ć i (9 kuća) su porijek - lom iz Fojnice; imaju nadimak Hodžići po jednom pretku koji je bio hodža. Za Č o r b e (8 kuća) se govori da su se do - selili iz Užica u Srbiji. Neki Čorbe misle da bi mogli biti iz Gacka u Hercegovini. Prvo predanje je zabilježio i prof. Filipović, te izgleda da bi moglo biti vjerojatnije. B a j - r a m o v i ć i (4 kuće) imaju nadimak Usići; doselili su se iz susjednog sela Sovrla prije nekih 80 godina. S u l j a - g i ć i (5 kuća) su se doselili iz Podlugova. Prije su se zvali Atlibegović, a prema porodičnom predanju daljom su sta - rinom sa Atlasa, iz Afrike. O njima prof. Filipović kaže: "Suljagići, kojih ima na Vlaškovu, u Hadžićima i u župči, i - maju predanje da su starinom iz Atlasa (Afrika), da su se do - selili za vreme turskog osvajanja Bosne, i da su se najpre nastanili u Sovrlama."⁷ Prema tom predanju Suljagići bi pri - padali najstarijim muslimanskim doseljenicima čiji su preci

došli s vojskom Mehmeda el Fatiha, osvajača Bosne.

U Župči se nalazi i jedna srpska kuća R a d i ć a, koji su doselili iz Potoka početkom ovoga stoljeća. Prema predaji, Radiće je naselio na današnju zemlju Ago Kevro, koji je imao svoj čifluk na mjestu gdje se oni sada nalaze. Radići su jedina srpska porodica u Župči. Prof. Filipović u svojoj radnji navodi da su prije njih bili pravoslavni Erići.⁸

Od novijih doseljenika, poslije drugog svjetskog rata u Župči su: M e r d a n (1 kuća) Vejsil, doselio od Zenice prije osam godina "na ženovinu"; Č o r a l i ć (1 kuća) Ibrahim, porijeklom iz Cazina, doselio prije deset godina "na ženovinu"; K a z a f e r o v i ć (1 kuća) Ragib-efendija, umirovljeni hodža, doselio u Župču iz Vareša prije drugog svjetskog rata; M u j k a n o v i ć (1 kuća) Muharem, doselio se od Brčkog prije četiri godine "na ženovinu"; A l i b e g o v i ć (1 kuća) Hasija, rođena Begić iz Župče, udovica s jednim sinom, zadržala prezime muža; Z e l e n t u r k o v i ć (1 kuća) Muhamed, doselio se iz Orašje i privremeno naseljeni H a s a n i (1 kuća) Halil, Albanac iz Brezne (srez Prizren), slastičar u Župči.

Potrebno je napomenuti da se svi stariji rodovi spominju i u radnji prof. Milenka Filipovića koja je objavljena 1928. godine. Ostalo stanovništvo pripada novijim doseljenicima iz vremena drugog svjetskog rata.

2. Društvene i običajno-pravne ustanove

Stanovnici Župče pod nazivom "selo" podrazumijevaju samo naseljenu površinu (kuće za stanovanje i gospodarske zgrade uz kuće), a i obradive površine u neposrednom susjedstvu kuća-"bašće".

Župča je danas podijeljena na dva dijela: gornji dio - od Glavnog sokaka do Batare preko Trzana, i donji dio sela, od željezničke pruge do Glavnog sokaka. Prije drugog

svjetskog rata bila su također dva dijela: sjeverni, koji se zvao Žabljak, i južni dio sela - Imaret. Pojedini manji dijelovi sela ili skupine kuća, najčešće jedne porodice, u muslimanskim selima redovito se nazivaju "mahala". U Župči do 1945. godine nije bilo mahala iz prostog razloga što nije bilo razgranatih obitelji i što je broj stanovnika bio daleko manji nego danas. Povećanjem broja stanovnika i proširivanjem samoga sela novim stambenim objektima ukazala se potreba (osim podjele sela na gornji i donji dio) za jednom užom oznakom pojedinih dijelova sela, koja će preciznije odrediti o kojem se sokaku ili putu radi. Zbog toga se poslije drugog svjetskog rata putovima, sokacima ili pojedinim skupinama kuća daju nazivi kao npr.: "Mahala Batara", "Nevjestina mahala" i sl.

Rod, koljeno, prezime. Kod Muslimana u Župči svi oni koji imaju isto prezime i potječu od jednoga, zajedničkog pretka čine "rod" (izraz "pleme" ne upotrebljavaju!). Kaže se "jednog smo roda" ili "potičemo od istog korijena". Ovdje se, kao i u drugim krajevima Bosne i Hercegovine, a naročito kod hrvatskoga stanovništva, pod nazivom "rod" ne podrazumijeva samo jedna strana porodice, prvenstveno majčina ili ženina rodbina, nego se pod tim nazivom označava i očeva i majčina rodbina, iako je očeva strana "jača i preča" od majčine.

Pod bližom rodbinom - "familijom" - podrazumijevaju se i "amidžići", odnosno stričeva djeca.

Pod nazivom "koljeno" označava se jedna generacija potomaka po muškoj liniji, a računa se od sinova (ne od oca!). Pripadnici istoga roda mogu se uzimati (ženiti) tek poslije sedmoga koljena. Ipak se u Župči uzimaju iz drugih rodova i iz drugih sela. Ako je nevjesta porijeklom iz nekog drugog sela, nazivat će je po tom selu. Npr. Sovrlka (iz sela Sovrle), Podgorška (iz Podgore) i sl. Za one muškarce iz drugih sela ili krajeva koji su se oženili u Župči i nasta-

nili se kod žene ili kod njenih roditelja kažu: "došao je na ženovinu". Takvih "uljeza" ima nekoliko u Župči i svi su poslije drugog svjetskog rata doselili. Oni nisu primili prezime svoje žene, nego su i nadalje zadržali svoje.

Prezimana su kod većine rodova izvedena po imenu nekog muškog pretka, po nekakvim svojstvima ili zanimanjima i završavaju se obično na -ović i -ić (npr. Omerhodžić, Salčinović, itd.), osim za neke rodove, kao što su: Opačine, Dinari, Čorbe.

Zajednica. Stanovnici Župče danas žive u zasebnim, inokosnim porodicama - svaka u svojoj kući (izuzetak su samo tri "zajednice"). Kućom upravlja i glavnu riječ vodi "muška glava" ili "domaćin", koji u zajednici sa ženom rješava većinu domaćinskih problema. Žena u porodici nije zapostavljena, ali u javnom životu se ne ističe kao što se ističe muškarac. Premda se u porodici raspolaže s imovinom kao zajedničkim dobrom i muža i žene, ipak ženin miraz - "sejsena" ili "sejsana"⁹ ostaje u njenom vlasništvu sve do smrti.

Narodna ustanova zajedničkoga života najbližih krvnih srodnika, gdje se zajednički posjeduje imovina i gdje postoji podjela rada, u Župči je poznata pod nazivom "zajednica" ili "stara kuća". Naziv "zadruga" ovdje nije poznat. U ranijim vremenima, sve do austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine (1878.g.), zajednica je bila redovita pojava. Od toga vremena počele su se zajednice dijeliti, tako da su se do danas održale samo tri "stare kuće" (kod Mehe Čehića, Ibrahima Čorbe i Osmana Imamovića). Broj članova jedne zajednice varira između 15 do 30 ukućana. Od vremena austrougarske okupacije, a osobito od doba predratne Jugoslavije, počeo se mijenjati socijalni sastav članova jedne takve zajednice. Dok su do austrougarske okupacije Bosne, a ponegdje i za vrijeme predratne Jugoslavije, članovi zajednice bili uglavnom seljaci, koji su se brinuli o zemlji i stoci, dotle je već od toga doba bilo i radnika zaposlenih u susjednom rudniku Breza ili na željeznici. Oni su "zajednicu" pomagali svojim novčanim prihodima od mjesečnih plaća koje su dobivali na svojim rad-

nim mjestima. Imovina "zajednice" sastojala se od kuće za stanovanje, zgrade za stoku, od privrednih zgrada u kojima se spremalo sve oruđe za rad, zgrade za spremanje sijena i hrane, sva stoka, polja i oranice i sve pokućstvo. Izuzetak od toga čini miraz koji je nevjesta donijela sa sobom; to je "osobina" koja, iako se nalazi u zajednici, pripada samo njoj. U miraz pored "sejsane" (djevojačko ruho s nakitom) nevjesta donosi i po nekoliko ovaca ili kravu.

Zajednicom je upravljao "starješina" čija je dužnost bila dosta odgovorna. Starješina je raspoređivao i planirao sve poslove kako u kući tako i izvan nje. Brinuo se za nabavku (kupovinu) kao i za prodaju nekretnina ili stoke, vodio je računa o potrošnji namirnica i njihovoj nabavci. Neposlušne članove "zajednice" mogao je ukoriti i pozvati na odgovornost. Njegova prava su bila velika i on je materijalnim dobrima mogao raspolagati kako je htio, po svom vlastitom nahođenju. Ugled i prosperitet zajednice ovisio je o starješini. Vlast i dužnost starješine u zajednici nije bila ograničena vremenski; njegova dužnost na tom položaju trajala je dotle dok se sam ne bi povukao ili je prestajala njegovom smrću. Nije se događalo da su ga sami članovi zajednice smijenili. Položaj novog starješine određivao je ili starješina zajednice ako se povlačio s te dužnosti ili pak najstariji muški član zajednice. Novi starješina nije mogao biti njegov najstariji brat ili sin, nego onaj za koga je on smatrao da će najbolje odgovarati na dužnosti starješine. Novom starješini bi predavao ključeve od kovčega u kome se čuvao novac, kao i sve dužnosti i prava s kojima je raspolagao. Iako su prava starješine bila velika te ih je mogao koristiti po svom nahođenju, ipak kada je trebalo rješavati važnije zadatke, starješina je sazivao članove zajednice na savjetovanje kome su prisustvovali i muškarci i žene stariji od 16 godina. Osim toga, žene su se i međusobno savjetovale oko ženskih poslova (pređenje vune, tkanje i sl.), ali je starješina zajednice također imao uvida u njihov posao i prisustvovao je u njihovim

dogovorima. Inače, raspodjela poslova u zajednici bila je određena i svatko je točno znao svoje dužnosti. Ženski poslovi u zajednici bili su kuhanje i pripremanje hrane za ukućane, briga o djeci, donošenje vode, spremanje i uređivanje kuće kao i sporednih zgrada, predenje, tkanje i vezenje, lakši poslovi u polju, mužnja krava i ovaca, dok su muški poslovi bili: svi teži poslovi u polju (oranje, kosidba), gradnja kuća, prodaja i kupovina i dr. Kako su poslovi u zajednici bili određeni prema spolu i starosti, nije se moglo dogoditi da npr. djevojčica ili dječak radi posao koji nije odgovarao njihovom uzrastu. Oni su, tj. dječaci i djevojčice, najčešće čuvali stoku ili pomagali u lakšim kućnim poslovima.

Od zajedničkih poslova u zajednici, u kojima su učestvovali i muškarci i žene podjednako, naročito se ističu: kovanja i zagrtanje kukuruza i krumpira, dovoženje sijena i žetva u polju.

Već je ranije spomenuto da su od austrougarske okupacije Bosne (1878.g.), a još više za predratne Jugoslavije, pojedini članovi "zajednice" odlazili na posao izvan svoje kuće. Najčešće su se zapošljavali kao rudari u susjednoj Brezi, a mnogi su odlazili i na sezonske radove oko održavanja željezničke pruge, kao kopači kanala ili na popravljavanje državnih cesta. Svoju zaradu donosili su u zajednicu i predavali je starijima, a ovaj je onda određivao kako će se utrošiti, kome je najnužnije kupiti odjeću ili obuću i sl. U većini slučajeva odjeća i obuća se najprije kupovala radnicima koji su i donijeli zaradu.

Za Muslimane u Župči značajno je da su u "zajednici" imali i lične svojine. Ne uzimajući ovdje u obzir odjeću i obuću kao ličnu imovinu svakoga člana "zajednice", što je i sasvim razumljivo, postojala je lična svojina jednog dijela imovine - tzv. "osobina" s kojom je udata žena imala apsolutno pravo raspolaganja. To je u prvom redu njeno ruho i nakit - "sejsena" - koje je donijela u miraz pri udaji, a onda i stoka koju je također donijela u miraz. Premda se stoka miješa s o-

nom iz zajednice, a stočni proizvodi koriste zajednički, ipak stoka donijeta u miraz ostaje u trajnom posjedu žene. Ona npr. može prodati svoju kravu i bez pitanja starješine zajednice. Poslije smrti žene njen miraz nasljeđuje muž.

Ako je žena udovica s djecom, obično ostaje u "zajednici". Ako ostane udovica, a bez djece, događa se da se vrati natrag u svoj rod, jer se u "zajednici" ne može ponovo udati. U slučaju da se udovica s djecom vrati u svoj rod, ima pravo ponijeti svoju "osobinu". O djeci se staraju amidže (stričevi) ako im i majka umre.

U Župči nije postojala "zajednica" izvan krvnog srodstva. Moglo se je dogoditi da je u "zajednici" bilo članova s različitim prezimenima. Tako npr. ako je udovica s djecom došla u svoj rod, ona i njena djeca nosila su prezime svog pokojnog oca, odnosno muža.

Iako i danas stariji ljudi u Župči često govore o prednostima života u "zajednici", ipak osim spomenute tri "stare kuće", koje su se održale do danas, svi ostali su se podijelili i svaka obitelj živi u zasebnoj kući. Kao najčešći povod diobi "zajednice" ovdje smatraju da su to žene. "Žene podgovaraju svoje muževe da se odijele", kažu u Župči. Ako je otac živ, on pri diobi sebi uzme jedan dio, npr. 1/5, a ostalo podijeli sinovima i kćerkama. Udate žene, kako je već rečeno, uzimale su svoju "sejsenu" i svoj miraz ako se sastojao od stoke. Pri diobi poljoprivrednih proizvoda svaki diobenik je dobio istu količinu, bez obzira koliko ima djece.

"Staru kuću" dobivao je najmlađi brat; obično je s njim ostajao i bivši "starješina", iako to nije bilo pravilo. Udovica s djecom dobivala je dio svoga muža.

Premda su muslimanske "zajednice" u Bosni i Hercegovini pod jakim utjecajem šerijatskog prava, ipak se u manjoj ili većoj mjeri one razlikuju u pojedinim dijelovima Bosne i Hercegovine. U nekim dijelovima Bosne u "zajednici" je bila isključena svaka privatna svojina, na primjeru iz Župče pak ona je postojala u obliku "osobine".

Na kraju je potrebno naglasiti da "zajednica" u Župči nije imala onako velik broj članova (obično ih je bilo od 15 do 30) kao što je to kod drugih naroda u Bosni i Hercegovini, npr. kod Srba ili Hrvata, gdje je u zadruzi moglo biti i preko 70 članova.

Muktar, poljar, težak, moba. Ustanova seoskog starješine u Župči postojala je do kraja drugog svjetskog rata. Seoski starješina - "muktar"^{10/} - izborna je ličnost, koju su na seoskom sastanku birali stariji, domaćini seoskih kuća. Za muktara se birao redovito onaj čovjek koji se isticao svojim moralnim kvalitetama (pošten, pravedan i sl.), koji je bio marljiv u poslu i koji se donekle razumijevao u politička zbivanja. Pri izboru se pazilo na to da bude i imućniji od ostalih seljaka. U svakom slučaju muktar je morao biti najpogodnija ličnost koja će se u svakoj prilici snaći i koja će znati zastupati svoje selo pred vlastima. Zbog svega toga muktar je morao biti "zgodniji i odrešeniji" od drugih seljaka. Muktara su birali obično pred džamijom ili u mejtefu (mušlimanska osnovna vjerska škola). Mandat izabranog muktara nije bio ograničen vremenski. O samoj ličnosti muktara, o njegovom obavljanju te dužnosti ovisilo je koliko će biti dugo na položaju seoskog starješine. Kao primjer dužine trajanja mandata navodi se Omer Dinar, koji je kao muktar proveo 40 godina na toj dužnosti. Muktara je mogla smijeniti s položaja seoska skupština (ona ista koja ga je izabrala) ako nije obavljao svoj posao dobro, a mogao je i sam podnijeti ostavku.

Muktar nije imao pomoćnika; sam je obavljao posao koji se sastojao u održavanju veze između sela i organa vlasti (žandarmerija, sreski sud, općinski odbor i sl.) iz nadležnih ustanova općine i sreza. Svaki predstavnik vlasti koji je dolazio poslom u selo tražio je najprije muktara. Ovaj bi onda sazvao sastanak seljana i na tim sastancima se raspravljalo o naredbama i drugim poslovima koje su vlasti zahtijevale. Tako npr. ako je trebalo popravljati željezničku prugu,

onda su općinski organi dolazili u selo i tražili od muktara da im osigura radnu snagu za taj posao. Muktar bi sazvaio sastanak domaćina porodica i u prisutnosti predstavnika vlasti raspravljalo se koga će odabrati iz sela za spomenuti posao.

Za manje, interne probleme sela kao što su krađe, tučnjave, uvrede i sl. muktar je sam sazivao sastanke i bez predstavnika vlasti. Na takvim sastancima odlučivalo se što da se radi s prestupnicima: da li ih prijaviti državnim vlastima ili pronaći nekakvo kompromisno rješenje. Ovo posljednje se više prakticiralo, jer bi prekršitelj seoskog reda dao sam ječ da više neće ponoviti učinjeni prekršaj.

Muktar je vodio brigu i o siromašnim seljacima kojima se često dodjeljivala pomoć od sela. Za svoj posao muktar nije bio plaćen niti nagrađivan. Jedino bi ponekad seljaci donijeli svome muktaru kakav manji poklon, npr. voće i to samo ako je bilo posebne kvalitete. Češće bi ga častili kavom kod svojih kuća ili u kavani.

Ustanova muktara kao seoskog starješine prestala je poslije drugog svjetskog rata. Tada su formirani seoski narodni odbori sa svojim odbornicima kao predstavnicima vlasti.

Na seoskoj skupštini gdje se vršio izbor muktara do drugog svjetskog rata biran je i seoski "poljar" koji je imao dužnost da čuva seoska polja i oranice. Obično je to bio neki siromašniji čovjek koji je za svoj posao bio nagrađivan na taj način što su mu svakoga mjeseca seljaci davali jedan dio poljoprivrednih proizvoda: pšenice, kukuruza, krumpira, od čega se je izdržavao. Količina tih proizvoda koje je poljar dobivao od seljaka nije bila strogo određena. Davali su mu po vlastitom nahođenju. Ako se u selu nije mogao naći poljar, na tu dužnost se moglo postaviti nekoga iz drugog sela.

Pod nazivom "težak" u župči je postojala ustanova težak-baše, najboljeg težaka u selu. "Težak" je prvi zaorao brazdu, a tek poslije njega mogli su orati i ostali seljaci. "Težak" je predvodio i u ostalim poslovima, npr. u žetvi ili sjetvi. Pazilo se da nitko ne započinje posao u polju dok "težak" prvi to ne uradi.

Danas "težaka" više nema niti se održava ta ustanova. Do pred drugi svjetski rat još su se u Župči pridržavali toga običaja.

Kod stanovništva Župče razvijen je osjećaj dužnosti da se drugome pomogne u poslu kad je trenutno potrebna pomoć. Takav oblik pomaganja, koji je najčešće vezan za poljoprivredne poslove: kosidbu, oranje, vršenje žita, prenošenje sijena i dr., poznat je pod nazivom "moba". Onaj kome je potrebna pomoć pozove na mobu određeni broj ljudi i oni pomažu svome suseljanu u poslu. Najčešće su to mladi ljudi - mladići i djevojke, koji za obavljene posao nisu plaćeni. Domaćin im jedino priredi ručak ili večeru kad je posao završen. Često se nakon zajedničkog ručka ili večere nastavi sijelo, gdje se prisutni zabavljaju pričanjem doživljaja, dosjetaka i sl. Osim u poljoprivrednim poslovima pomaže se i pri gradnji kuće, gdje je potrebna pomoć u donošenju kamena, pijeska, drvene građe i dr. Osim samoga pomaganja u poslu bilo je slučajeva da su učesnici mobe donosili, odnosno posuđivali siromašnijem seljaku sjeme, građu za kuću i drugo što je ovaj vraćao prvom prigodom.

Moba se u Župči održala sve do danas.

...

Tih nekoliko podataka iz tradicijskog života Muslimana u selu Župči više je povod i poticaj za dalje prikupljanje građe o ovoj etnološkoj problematici koja je, koliko nam je to poznato, još uvijek nedovoljna za rasvjetljavanje naše pučke kulture. Ova fragmentarna građa o društvenim odnosima kod Muslimana, kao i ona dosada objavljena, nije još dovoljna za konačno, sintetično oblikovanje jednog kulturnog, tradicijskog fenomena kao što su npr. zajednice ili zadruge i slične društvene ustanove kod naših naroda. Ovo su samo papirci koje bi trebalo u većem broju prikupiti i koji bi nam potvrdili već poznatu spoznaju da gotovo "svako selo ima svoje običaje".

Veći broj navedenih društvenih ustanova u župci danas ne postoji. Nismo bili u mogućnosti da provjerimo je li još postoje one tri "zajednice" o kojima je bilo riječi ovdje. Skloni smo povjerovati da ih više nema, kao možda ni "mobe" koja se iz praktičnih razloga mogla i održati do danas. U svakom slučaju, pretpostavljamo, takvi oblici narodne tradicije mogu nadživjeti mnoge transformacije koje se danomice u našem današnjem društvu događaju. Aktualnost trenutka nameće nove metode pristupe u istraživanjima.

Bilješke:

1. Potpunije o društvenim institucijama kod Muslimana Bosne i Hercegovine govori se u ovim radovima:

HANGI, Antun "Život i običaji muhamedanaca u Bosni i Hercegovini", Mostar 1900. Taj rad odnosi se prvenstveno na gradsko muslimansko stanovništvo i na njihove običaje.

O seoskom muslimanskom stanovništvu govori se u radovima:

FILIPOVIĆ, S.Mil. "Život i običaji narodni u Visočkoj Nahiji", SEZb LXI, Život i običaji narodni, knj. 27, Beograd 1949;

ŠKALJIĆ, Abdulah "O običajima i vjerovanjima u srezu jajačkom", Bilten Instituta za proučavanje folklor, br. 2, Sarajevo 1953;

KANAET, Tvrtko "Podveležje i Podvelešci", Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Djela, knj. VI, Sarajevo 1955; PAVKOVIĆ, Nikola "Selo i zadruga u Livanjskom polju", GZM, N.S., Etnologija, sv. XV-XVI, Sarajevo 1961; JANJIĆ, Stjepan "Porodična zadruga u istočnoj Hercegovini", GZM, N.S., Etnologija, sv. XXII, Sarajevo 1967. Fragmentarnih podataka o društvenim običajima kod Muslimana u Bosni i Hercegovini ima i u nekim manjim priložima bez većeg značenja, te ih ovdje ne navodimo.

2. KULIŠIĆ, Špiro "Razmatranja o porijeklu Muslimana u Bosni i Hercegovini", GZM, Sarajevo 1953, 157. Potrebno je istaknuti da je prof. Špiro Kulišić bio prvi od etno-

loga koji je isticao nužnost daljih etnoloških istraživanja Muslimana u Bosni i Hercegovini.

3. FABIJANIĆ, Radmila i KAJMAKOVIĆ, Radmila "Promene u narodnim običajima i verovanjima u župči kod Breze". Glasnik Etnografskog instituta SANU, XIX-XX, Beograd 1973.
4. FILIPOVIĆ, S.Mil. o.c.
5. FILIPOVIĆ, S.Mil. "Visočka Nahija", SEZb, knj. 43, Naselja i poreklo stanovništva, knj.25, Beograd 1928, 363.
6. FILIPOVIĆ, S.Mil. o.c., 364.
7. Isto.
8. Isto.
9. ŠKALJIĆ, Abdulah "Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku", Svjetlost, s.v. sejsana. Od arapsko-perzijskog preko turskog = u svatovima konj natovaren djevojačkom opremom.
10. ŠKALJIĆ, Abdulah o.c., s.v. muhtar (mukhtar) seoski stariješina, knez; turski muhtar u istom značenju kao i kod nas.

Some Župča's Moslem Social Institutions in
Middle Bosnia
Summary

In this essay the author writes about several examples of common law and social institutions as well as about the data and the Moslem population Origin in the village of Župča in Middle Bosnia, not far from Sarajevo. According to some material remains and historical sources, we can conclude, that Župča is an old settlement and used to have a changing population in the past. The present inhabitants of Župča are the 19th century settlers, who used to come individually as "čifčije" (serves) to beys' land. Except for one Serbian home, the present day Župča represents one compact Moslem settlement. Under the influence of the neighbouring mine

Breza and the town of Breza, where there are a lot of miners from Župča, the traditional material forms, and those are primarily houses and farm buildings, have started to change rapidly in their external form and also in the material used for building them. The house interior is also more and more influenced by urban industrial forms. The national costume, especially men's is not worn any more. Along the changes in the traditional material culture, today (1962) the changes in spiritual traditional culture and in social village relations can also be felt, though, as a rule, they develop much more slowly than those in the material forms.

Among the social institutions, which have survived up to the present day, "zajednica" (joint family) should be mentioned as the most important. That is a folk institution of communal living of the closest blood relatives, where the belongings are enjoyed together and the work is shared. It is also called "the old house". Until the Austro-Hungarian occupation (1878) of Bosnia and Herzegovina "zajednica" used to be a very common phenomenon. It consisted of 15 to 30 tenants.

The "zajednica's" belongings consisted of a house for living, a building for cattle and farming buildings. We should also add all the cattle, fields, ploughland and all the furniture. The exception was the dowry that the bride has brought with her. That is the so called "osobina" which belongs only to her although it is in a commune. The dowry - "sejsana" (maiden attire and jewelry) consists also of several sheep or cows.

"Zajednica" was managed by a "starješina" (senior), who organized and planned all the work in the household and outside of it. He disposed of all material goods, and the prosperity of the "zajednica" depended on the senior. His duty as a senior lasted until he himself decided to retire or with his death. In Župča there was not a "zajednica" outside blood relation. During partition, the youngest brother got "stara kuća" and the "ex-starješina" stayed with him. A widow

and children got her husband's share. Although the Moslem "zajednicas", in Bosnia and Herzegovina, are under strong influence of sherijat law, still they more or less differ in various parts in Bosnia and Herzegovina. In some Bosnian parts for example, any form of private possession was excluded, while in the Župča's example it existed in a form of "osobina".

During our research in 1962 there were three "zajednicas" in Župča.

Until the end of world War II the institution of the village senior - "mukhtar" existed in Župča, and he was elected by the masters of the village houses during the village meetings. They would elect the most suitable person who knew how to represent the village in the government matters. He did not receive salary for his work, but the villagers used to give him some minor present.

The institution of the village "poljar" (the field guard) also does not exist any more (from the end of World War II). He was elected during the village meetings, too. His duty was to guard fields and ploughland. He was rewarded for his work by the farmers, who used to give him a small portion of their agricultural products: wheat, corn, etc. every month.

Until World War II there used to exist the institution called "težak" (a farm hand) and it stood for the best farm hand in the village. "Težak" would be the first to plough the furrow, and only after him the other farmers were allowed to start ploughing. He also led other works, harvest and so on for example. It was carefully seen to that nobody else started to work in fields until "težak" had done so.

The custom of helping others in work exists a o today, and it is called "moba". Whoever needs help asks to "moba" a certain number of people (those are usually girls and boys) and they help their neighbouring villager without any financial compensation. The master of the house makes only dinner or lunch when the work is done.